

УДК 372.32

кандидат педагогічних наук, доцент, Іщенко Л. В.

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОДНОЛІТКАМИ

Визначено провідні сучасні тенденції, які мають формувальний вплив на розвиток індивідуальних якостей дітей дошкільного віку, висвітлено принципове положення про спільну діяльність як системоутворюючого фактора розвитку особистості дитини в колективі. Предметом дослідження є розвиток та формування індивідуальності дошкільника в колективній діяльності. Метою дослідження є визначення впливу спільної діяльності на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку. Обґрунтовано умови формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективних взаєминах: організація дитячої діяльності за провідними детермінантами: опора на позитивні риси індивідуальності, забезпечення оптимальної свободи дитини в різних видах діяльності: ігровій, образотворчій, комунікативно- мовленнєвій; особливості формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника з урахуванням схильностей до діяльності. Висновок :індивідуальні особливості кожної дитини проявляються в колективі однолітків у спільній привабливій для неї діяльності.

Ключові слова: індивідуальність, особистість, колектив, колективні взаємини, діяльність, спільна діяльність індивідуальний стиль діяльності.

Ищенко Л. В. Формирование индивидуальности дошкольника в совместной деятельности со сверстниками / Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Украина, Умань

Определены ведущие современные тенденции, которые имеют формирующее влияние на развитие индивидуальных качеств детей дошкольного возраста, освещены принципиальные положения о совместной деятельности как системообразующего фактора развития личности ребенка в коллективе. Предметом исследования является развитие и формирование индивидуальности дошкольника в коллективной деятельности. Целью исследования является определение влияния совместной деятельности на становление индивидуальности ребенка дошкольного возраста. Обоснованы условия формирования индивидуальных качеств личности старшего дошкольника в коллективных взаимоотношениях: организация детской деятельности по ведущим детерминантам: опора на положительные черты индивидуальности, обеспечение оптимальной свободы ребенка в разных видах деятельности: игровой, изобразительной, коммуникативно - речевой, особенности формирования индивидуальных качеств личности старшего дошкольника с учетом склонностей к деятельности. Вывод: индивидуальные особенности каждого ребенка проявляются в коллективе сверстников в совместной привлекательной для нее деятельности.

Ключевые слова: индивидуальность, личность, коллектив, коллективные взаимоотношения, деятельность, индивидуальный стиль деятельности.

Ischenko L.V. Formation of identity preschooler in joint activities with their peers / Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine, Uman

Definitely leading contemporary trends that have influenced the development of molding the individual qualities of preschool children, highlights fundamental

principle of joint activity as a factor in the development of the child subject research team is developing and shaping the collective identity preschooler activities. The study aims to determine the effect of joint activities on the development of individuality child of preschool age. Proved conditions of the individual qualities of the older preschooler collective relations : organizing children's activities at the leading determinants : the reliance on positive traits of individuality, to ensure optimum freedom of the child in various activities : games , visual , communicative speech, especially the formation of individual personality traits of the older preschooler given the propensity to work. Conclusion: the individual characteristics of each child are shown in a group of peers in a common attractive for her work.

Keywords: personality, personality, team, group relationships, activities, individual style of activity.

Вступ. Індивідуальність передбачає в дитині свободу свідомості, почуттів, поведінки, що реалізується в діяльності, у тому числі і з урахуванням нахилів, але свобода окремої особистості формується в тісній залежності від оточення. Так як дитина в дошкільному закладі знаходиться серед однолітків, то виникає необхідність вивчення питань, що стосуються «дитячого суспільства», колективу і пошуку оптимальних шляхів їх взаємодії.

В умовах дитячого садка система життєзабезпечення створює чудові можливості для прояву і розквіту дитячої індивідуальності. У колективі однолітків дитина відчувається рівною серед рівних, що вже само собою відкриває рамки вияву дитячої індивідуальності.

Саме через колектив, який є носієм суспільних ідей, відбувається формування відносин окремої особистості. В залежності від ставлення колективу до тих чи інших подій, фактів дійсності, найчастіше складається і ставлення особистості до них. У свою чергу окрема особистість впливає на дитячий колектив у процесі прояву індивідуальних якостей, схильностей до

діяльності, які яскраво підкреслюють її своєрідність. Таким чином особистість виступає як член колективу, пов'язана певними відносинами з іншими його членами. Емоційний комфортний стан дитини серед інших визначається її спрямованістю на колектив, готовністю до взаємодії з ним і емоційним відгуком на стан інших дітей [1, с. 10].

Ми розглядаємо індивідуальність дитини, як своєрідність проявів моральних якостей, індивідуальних нахилів, що дозволяють їй жити в дитячому колективі, в умовах колективних взаємин. Індивідуальність розвивається в процесі зміни цих якостей, коли набувається позитивний досвід їх проявів у колективній діяльності дошкільнят, а також долаються негативні риси .

Самобутність кожної дитини розкривається в дитячому «суспільстві» серед товаришів. Дитина буде відчувати себе комфортно тільки там, де її цінують, люблять, розуміють, захищають. Таким суспільством є колектив, де панують моральні взаємини. У групі, яка не є колективом, дитина навряд чи знайде підтримку і розуміння, так як в умовах групової взаємодії, обумовленого завданнями і метою спільної діяльності більше на діловому, ніж на емоційному рівні, нелегко отримати гідну оцінку і визнання.

Колективні взаємини в дитячому середовищі, засновані на моральній вихованості дітей, можуть виступати однією з умов самореалізації дитини в групі однолітків, у спільній цікавій діяльності з якої виявляються нахили будь-якого дошкільника, які надалі можуть розвиватися в здібності. Дуже важливо, щоб особистісні переживання дитини були спрямовані на іншого, так як саме процес емоційної спрямованості на іншого полегшує входження дошкільника в колектив однолітків, забезпечує відносно сприятливе перебування в ньому[1, с. 33].

Процес розвитку особистості розглядається як власне реалізація нею через діяльність суспільних відносин (К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, В. Давидов, О. Леонт'єв, Б. Ломов, М. Савчин, Д. Фельдштейн та ін.).

У працях багатьох вчених зроблена спроба визначити вплив діяльності на становлення особистості в спільній ігровій (А. Гончаренко, Н. Химич), трудовій (З. Борисова, Л. Крайнова, В. Павленчик), навчальній (Р. Буре) і мовленнєво-творчій (Н. Гавриш) діяльності, специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л.Артемова, В.Котирло, О.Смирнова).

У дослідженнях Л. Артемової, В. Котирло, Т. Маркової, Т. Рєпіної логічно поєднані два аспекти: гра – взаємини. Науковці здебільшого звертали увагу на становлення взаємин дошкільників у контексті розвитку сюжетно-рольових і будівельно-конструктивних ігор. Н. Химич у своєму науковому дослідженні звернулась до театралізованих ігор, зокрема ігор-драматизацій за сюжетом народних казок, як засобу формування гуманних взаємин дошкільників.

Однак робіт, спеціально присвячених вивченню індивідуальних особливостей дитини, що дозволяють їй жити в дитячому колективі, немає, хоча потреба дослідження цієї проблеми зростає у зв'язку з необхідністю розвитку дитини в умовах суспільного виховання.

Формулювання мети статті та завдань. Мета дослідження – визначення впливу спільної діяльності на становлення індивідуальності дитини дошкільного віку. Завдання дослідження полягало в обґрунтованні умов формування індивідуальних якостей особистості старшого дошкільника в колективних взаєминах.

Виклад основного матеріалу статті.

Теоретико-методологічні підходи до розв'язання проблеми розвитку індивідуальності в дитячому колективі стали філософські та психолого-педагогічні положення про єдність свідомості та діяльності, біологічного та соціального (Б. Ананьєв, М. Бердяєв, Л. Виготський, В. Мерлін); про єдність взаємообумовлених індивідуального, особистісного та колективного підходів (Б. Ананьєв, Л. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін); про опосередкування зовнішніх впливів внутрішніми умовами, провідну роль діяльності та

спілкування в розвитку особистості (О. Бодальов, О. Запорожець, Г. Костюк, М. Лісіна, С. Рубінштейн).

Головна умова повноцінного розвитку індивідуальності – забезпечення оптимальної свободи дитини в різних видах діяльності та спілкування з оточенням, побудоване на розумінні, терпимості, доброті й любові [2].

Спеціальна організація спільної колективної діяльності в умовах педагогічного супроводу може виступати можливістю розкриття своєрідності кожної дитини і виховання у нього найважливіших моральних якостей з опорою на індивідуальні нахили.

Індивідуальний стиль діяльності розглядається як характерна для даної людини система навичок, методів, прийомів, способів рішення задач тієї чи іншої діяльності, які забезпечують більш чи менш успішне її виконання [2].

Гармонійний розвиток індивідуальності передбачає вибудову індивідуального стилю життя за допомогою засобів, найбільш корисних не тільки для себе, а і для оточуючих. У цьому варіанті розвиток індивідуальності відбувається завдяки наявності власних природних можливостей, підтримці оточуючих, наявності та доступності варіативного інформаційного середовища, з якого людина може вибрати пізнавальну, почуттєву, оцінну інформацію відповідно до своїх поглядів та переконань [4].

Розвинена А. Леонтьєвим концепція діяльності дозволила ввести проблему відносин в контекст вивчення предметної діяльності та впливу її на розвиток особистості. Він показав, що система відносин, у тому числі і міжособистісних, породжується предметною діяльністю, але для аналізу проблеми свідомості особистості необхідно перейти від індивідуальної предметної діяльності до аналізу колективної діяльності, від вивчення детермінантних відносин суб'єкта до світу, до вивчення самих відносин .

Ці відносини як безпосередні суб'єкт-об'єктні зв'язки емоціонального плану зароджуються і формуються в онтогенезі досить рано. Але з того самого моменту, коли не тільки окремі індивіди, а група однолітків як ціле

починає виступати для дитини в якості реальної сили і об'єкта її дій, орієнтацією, можна говорити про виникнення різноманітних взаємин особистості з однолітками. Це відбувається тоді, коли у спільній діяльності дітей з'являються спільні цілі, завдання, переживання, і виникає необхідність в узгодженні зусиль дітей, співучасті і взаємодопомозі, і виникають гуманні взаємини. У такій діяльності розвиваються найважливіші моральні якості дитини [2, с. 28-29].

В. Кузьменко визначено, що глибинними характеристиками, які активізують процес становлення індивідуальності, виконують змістоутворюючу функцію при побудові власного життєвого шляху, забезпечують унікальність стилю діяльності, поведінки та життя, є цілепокладання, вибірковість та винахідливість. Кожна з цих властивостей несе певне функціональне навантаження, доповнює та удосконалює процес розвитку індивідуальності відповідно до означених стратегічних ліній [3, с. 42-43].

Особливу роль у розвитку відносин дошкільнят грає сюжетно-рольова гра. У рольових іграх, на думку відомого їх дослідника Д. Ельконіна, між дітьми складаються відносини співробітництва, взаємодопомоги, розподілу і кооперації праці, турбота і увага один до одного, а також іноді і відносини володарювання, навіть деспотизму і грубості, в яких формуються як позитивні, так і негативні якості особистості.

Гра є належністю субкультури дитинства, з однієї сторони, а з іншої – елементом системи виховання, яка цілеспрямовано використовується суспільством для підготовки дітей до життя. Рівень оволодіння дітьми нормами і правилами поведінки як способами організації спільної діяльності, яскраво проявляється в умовах неузгодженості цієї діяльності. У ситуаціях конфлікту суспільні норми поведінки можуть бути використані в якості засобів для їх вирішення, і тільки тут вони виступають для дошкільника чітко. Наявність у грі реальних взаємин показує, що діти, які граються

складають саме колектив, де супідрядність мотивів здійснюється в силу не ігрових, а реальних відносин між дітьми [1].

Дошкільний вік - це вік творчої гри як провідного виду діяльності, де найбільш успішно розвиваються схильності, зокрема, соціальні схильності. Дослідники показують, що значний вплив на збагачення змісту дитячих ігор надають організовані і продумані дорослими спостереження навколишнього життя [1; 2; 3].

Радість ігри – це радість творчості особистості та формування колективних взаємин. Одна і та ж дитина проявляє різні риси характеру, схильності залежно від змісту гри, від складу гравців, одну і ту ж роль кожна дитина створює по-своєму, вкладаючи в неї свій маленький життєвий досвід, свої почуття і звички. Майже всі дівчатка в іграх бувають мамами, всі люблять своїх дітей - ляльок, але в поведінці кожної мами є і свої індивідуальні відтінки. Одна більш ласкава, зворушливо-ніжна, інша – сувора, що вимагає порядку, третя - поєднує і те й інше. Більшість хлопчиків грають у капітанів, льотчиків, але жоден з них не повторюється, навіть якщо вони наслідують один і той же й образ. Різноманіття відтінків у виконанні ігрових ролей заявляє про своєрідність кожної дитини, про вміння відчувати і сприймати навколишнє по-своєму. Спостерігаючи різноманітні моральні прояви поведінки один одного у спільній грі, діти розвивають свої нахили, задатки до здібностей, збагачуючись взаємним досвідом у колективних іграх.

Принципове положення про спільну діяльність як системоутворюючого фактора розвитку особистості дитини в групі, в суспільстві, культурі прямо перетинаються з положенням про соціальну ситуацію розвитку як системи відносин суб'єкта в соціальній дійсності, відображеній в його переживаннях і реалізованій ним у спільній діяльності з іншими. Це унікальне для кожної дитини ставлення з дорослими і однолітками, з навколишньою дійсністю визначає якісну своєрідність кожного вікового періоду. Соціальна ситуація розвитку характеризується, з одного боку, об'єктивним становищем дитини в системі відносин, а з іншого – суб'єктивним відображенням цих ставлень у її

переживаннях. Соціальна ситуація розвитку – це передумова і рушійна сила будь-якої зміни в житті і поведінці дитини [1, с. 14-15].

На основі численних досліджень стає можливим виділити стадії розвитку спільної діяльності в дитячій групі, важливих для становлення особистості: емоційна сумісність в немовлячому віці «дорослий - дитина», співпраця з однолітками в молодшому дошкільному віці, спільні дії з партнером по грі з елементами співпраці в середньому, і лише до кінця старшого дошкільного віку спільна діяльність досягає стадії взаємної згоди та співучасті у різних сферах. З'являються так звані «ігрові колективи» однолітків з спільністю вимог і єдністю мети.

Спілкування є органічною складовою будь-якої продуктивної діяльності (ігрової, трудової, навчальної), оскільки обслуговує кожен з них. Становлення і розвиток особистості людини, її внутрішнього світу, ставлення до нього, до оточуючої дійсності нерозривно пов'язане з спілкуванням, саме цим і визначається увага дослідників до означеної проблеми. Інтерес до вивчення гуманізації взаємин дошкільників пояснюється існуванням загальної тенденції суспільства до жорсткості, реального прагматизму та формалізацією взаємин. Людські взаємини формуються саме на фоні спілкування, а гуманізація спілкування прямо пропорційна гуманізації взаємин [3, с. 35].

Висновки.

1. Схильності до діяльності як індивідуальні особливості, важливі для самоактуалізації кожної дитини, оскільки підкреслюють її своєрідність і неповторність саме серед однолітків, а в дитячому колективі ця своєрідність найбільш помітна і яскрава.

2. Спеціальна організація спільної колективної діяльності в умовах педагогічного супроводу може виступати можливістю розкриття найважливіших моральних якостей кожної дитини з опорою на індивідуальні схильності.

Завданням педагогічної науки є розробка і досконалість змісту дитячої життєдіяльності, різних елементів дитячого життя, щоб зробити кожен з них засобом виховання моральних якостей особистості, які відповідають сучасній ситуації культурного розвитку суспільства.

Література:

1. Ладивір С. Радість розвитку. Взаємодія дорослого з дитиною / С. Ладивір. – К. : Редакція газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. – 128 с.(бібліотека «Шкільного світу»).

2. Гончаренко А. М. Вплив мовленнєвого спілкування на гуманізацію взаємин дошкільників // Актуальні проблеми дошкільного виховання: Міжвузівський збірник наукових праць / За ред. академ. АПН України А .М. Богущ і доц. Т. І. Поніманської. - Рівне, 1997. - С 99 – 100.

3. Кузьменко В. У. Сутність технології розвитку індивідуальності дитини 3-7 років // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т.VII. – Вип. 4. – К.: ГНОЗІС, 2005. – С.181-190.

References:

1. Ladivir S. Radist rozvitku. Vzaemodiya doroslogo z ditinoyu / S. Ladivir. – K. : Redaktsiya gazet z doshkilnoyi ta pochatkovoyi osviti, 2013. – 128 s.(biblioteka «Shkilnogo svitu»).

2. Goncharenko A. M. Vpliv movlenneвого spilkuvannya na gumanizatsiyu vzaemin doshkilnikov // Aktualni problemi doshkilnogo vihovannya: Mizhvuzivskiy zbirnik naukovih prats / Za red. akadem. APN Ukrayini A .M. Bogush i dots. T. I. Ponimanskoyi. - Rivne, 1997. - S 99 – 100.

3. Kuzmenko V. U. Sutnist tehnologiyi rozvitku individualnosti ditini 3-7 rokov // Problemi zagalnoyi ta pedagogichnoyi psihologiyi. Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi im. G.S.Kostyuka APN Ukrayini / Za red. S. D. Maksimenka. – T.VII. – Vip. 4. – K.: GNOZIS, 2005. – S.181-190.